

REGIONÁLNÍ KRIMINALITA A JEJÍ ODRAZ V KVALITĚ ŽIVOTA OBYVATEL

Souhrn hlavních poznatků

Cílem řešeného projektu bylo především ověřit platnost některých zahraničních kriminologických teorií, vztahujících se k vazbám mezi charakterem prostředí, viktimizací a obavami z kriminality. Tento cíl byl realizován prostřednictvím výzkumu názorů obyvatelstva v osmi vybraných lokalitách České republiky. Dotazníkové šetření se zaměřilo na klady a zápory bydlení v dané lokalitě, míru obav z kriminality, pocit bezpečí, spokojenost se životem v lokalitě, a v neposlední řadě na viktimizaci respondentů. Kromě tohoto šetření jsme shromáždili data o výši registrované kriminality ve výzkumných lokalitách. Účelem bylo popsat závislost aktuální úrovně kriminality, resp. viktimizace, a obav z kriminality, v závislosti na typu lokality.

V úvodu jsme se soustředili především na stěžejní kriminologické teorie, věnující se vztahu tvárnosti fyzického prostředí a intenzity deviantních jevů. Jde o teorii sociální dezorganizace, teorii necivilizovanosti (známou jako teorie rozbitých oken) a koncept kolektivní účinnosti, zohledňující vztah mezi sociální kohezí a neformální sociální kontrolou.

Výběr výzkumných lokalit byl záměrný, rozhodli jsme se porovnat dvě vybrané čtvrti hlavního města Prahy, dvě panelová sídliště v krajských městech a centrální oblasti dvou (dříve) okresních měst, vybraných podle statistik kriminality v rámci jejich kraje jako průměrná. K tomu pak byly zvoleny dvě vesnické oblasti, zahrnující po zhruba osmi vesnicích o velikosti 200 – 3000 obyvatel. Jeden region se nacházel v tradiční stabilizované rurální oblasti, druhý v oblasti pohraničí, kde došlo před sedmdesáti lety k prakticky úplné obměně obyvatelstva.

Výzkumné lokality se, co se sociálně demografických charakteristik vzorku týče, značně lišily. Rozdíly panovaly především z hlediska výše příjmu, dosaženého vzdělání, nezaměstnanosti, jakož i délky bydlení v dané lokalitě a množství přátel a rodinných příslušníků v sousedství.

Terénní fáze výzkumu byla realizována prostřednictvím profesionální agentury, technikou face to face rozhovorů. Respondenti byli ve zvolených lokalitách vybíráni metodou náhodné procházky. Celkově bylo dotázáno 3523 obyvatel, pro statistické zpracování bylo použito 3361 rozhovorů. Použitým nástrojem byl speciálně vytvořený dotazník, při jehož tvorbě se tím opíral právě o výše zmíněné kriminologické teorie. Jádrem dotazování bylo hodnocení místa bydliště z hlediska jeho sociální (dez)organizace, viktimizace respondenta nebo člena jeho domácnosti, pocit bezpečí a obavy z možného kriminálního napadení.

V úvodu dotazování jsme se u jednotlivých lokalit soustředili na tři základní skupiny jejich sociálně psychologických charakteristik. Míru sociální dezorganizace jsme měřili pomocí baterie otázek, mapujících přítomnost obtěžujících projevů v sousedství. Úroveň neformální kontroly byla zkoumána na sedmi modelových situacích, s cílem zjistit, jak by dle názoru respondenta zareagovali svědci těchto dějů. Jako třetí nás zajímal charakter sousedských vztahů v lokalitě.

V každé uvedené oblasti jsme zkonstruovali souhrnný index a zjišťovali, jak se liší jednotlivé výzkumné lokality. Jasně se ukázalo, že nejvyšších hodnot pořádku, sociální koheze a s ní související neformální kontroly dosahují vesnické oblasti a rezidenční čtvrť Prahy. Naopak severočeský Chomutov a centrum hlavního města vycházejí jako nejvíce sociálně dezorganizované lokality.

Do jaké míry souvisejí tyto charakteristiky s úrovní viktimizace a obavami z kriminality, bylo náplní dalších kapitol. Viktimologické výzkumy přinášejí informace o latentní kriminalitě; zajímalo nás, nakolik se námi vybraná místa budou v této charakteristice lišit. Dále jsme zjišťovali, jak deklarovaná viktimizační zkušenost souvisí s charakteristikami respondenta, a jak se viktimizační zkušenost projevila v hodnocení lokality a v pocitu bezpečí.

24 % respondentů z výběrového souboru uvedlo, že kdekoli v České republice nebo v zahraničí se oni sami nebo člen jejich domácnosti stali v posledních pěti letech obětí nějakého trestného činu (nebo pokusu). Nejčastěji to uváděli obyvatelé Prahy 3, kde byla viktimizováno 34 % respondentů, v Chomutově a v Praze 6 je podíl téměř třetinový. Nejmenší zkušenost s kriminalitou (v rozmezí 14 až 16 %) uvádějí obyvatelé města Písek a vesnických lokalit. Ptali jsme se také na viktimizaci v bezprostředním okolí bydliště – ta byla v průměru 16%. Její rozložení mezi lokalitami kopíruje viktimizaci celkovou. Sídlištní

lokality jsou co do viktimizace na pomyslném středu mezi městskými a venkovskými lokalitami.

S kriminalitou ve svém sousedství se spíše setkávají lidé starší šedesáti let, důchodci a nezaměstnaní (ale také třeba podnikatelé a živnostníci) a z hlediska rodinného stavu ovdovělí. Viktimizace v sousedství se tedy podle očekávání týká především těch skupin, jež zde tráví více času.

Respondenti uváděli konkrétní trestné činy, jichž se stali oběťmi, z čehož jsme odvozovali jejich zkušenost s majetkovou či násilnou kriminalitou. Ve výběrovém souboru uvedlo zkušenost (svou nebo osoby ze své domácnosti) s majetkovou kriminalitou přímo v místě bydliště 13 % respondentů, u násilné kriminality to byla 3 %. Lokální rozdíly jsou signifikantní, markantní je výrazně vyšší deklarovaná zkušenost s násilnou kriminalitou v sousedství u respondentů z Chomutova (která odpovídá i oficiálním statistikám).

Lidé s viktimizační zkušeností mají nižší důvěru v druhé lidi a cítí se subjektivně méně šťastni. Rovněž jsou méně spokojeni s bydlením, vztahy v sousedství hodnotí jako slabší a častěji uvažují o přestěhování. Tyto vztahy však platí obecně, pro viktimizaci v místě bydliště i kdekoli jinde.

Jedním z téžů studie bylo zkoumání pocitu bezpečí a obav z kriminality, tedy veličin, u nichž předpokládáme, že by se mohly u výzkumných lokalit významně lišit. Zajímalo nás, zda existuje vztah mezi kriminalitou, viktimizací, fyzickými a sociálními charakteristikami lokality a pocitem bezpečí, resp. obavami z kriminality. Kontrolovali jsme vliv pohlaví, věku, vzdělání a dalších faktorů. V souladu s nejčastějšími zahraničními přístupy jsme k měření pocitu bezpečí využili otázky, jak bezpečně se respondent cítí v místě bydliště ve dne a po setmění. Kromě toho jsme se dotazovali na míru obav z majetkové a násilné trestné činnosti.

Ve dne se cítí bezpečně 71 % dotázaných; zatímco v Chomutově je to pouze asi polovina dotázaných, ve venkovských oblastech jde o naprostou většinu z nich (91 %). Po setmění se necítí bezpečně především obyvatelé Chomutova (12 %). Rovněž obavy z kriminality jsou nejnižší ve venkovských oblastech, nejvyšší v Praze, v Chomutově a na sídlištích Brna a Plzně. Z hlediska individuálních charakteristik existuje (v souladu se zahraničními poznatky) silný vztah mezi pohlavím a pocitem bezpečí po setmění. Významnou asociaci nacházíme také u subjektivně vnímaného zdraví. Zaznamenali jsme i vztah mezi pocitem bezpečí po

setmění v okolí bydliště, subjektivně vnímaným štěstím a důvěrou v druhé lidi (pozitivní vztah a důvěra k lidem přináší silnější pocit bezpečí). Podobnou korelaci nacházíme také mezi celkovými obavami z kriminality, důvěrou v druhé lidi a pocitem štěstí.

Je pochopitelné, že se ukázal vztah mezi viktimizační zkušeností respondenta, pocitem bezpečí a obavami z kriminality. Data ukazují, že jakákoli viktimizace vede k větším pocitům nebezpečí a vyšším obavám z kriminality. Platí to pro všechny výzkumné lokality. Z hlediska charakteru sousedství platí, že bezpečně se cítí ti, kteří hodnotí své okolí jako málo dezorganizované, vztahy mezi sousedy jako relativně silné a kde si lidé pomáhají, vzájemně dohlízejí na majetek sousedů a udržují pořádek v dané lokalitě.

Které faktory ovlivňují pocit bezpečí a strach z kriminality nejsilněji, jsme zjišťovali pomocí regresní analýzy. Prokázal se relativně silný vliv sociální dezorganizace, naopak vztahy v sousedství nebo úroveň neformální sociální kontroly nehrají v celkovém měřítku takovou roli, jaká jim je přisuzována v zahraničních studiích.

Na závěr jsme analyzovali souvislosti výše zmíněných poznatků s kriminální a sociálně-ekonomickou situací v lokalitě. Ukázalo se, že velmi úzký vztah existuje nejen mezi reportovanou viktimizací a statisticky podchycenou kriminalitou, ale i obavami a nápadem registrované kriminality. Jsou zde však i určité odlišnosti, například mezi oběma vesnickými oblastmi nebo sídlištními celky. Je tedy zřejmé, že obavy z kriminality jsou determinovány i dalšími faktory, než urbanistickou podobou sousedství a výší kriminality. Zde se otevírá prostor pro další výzkumy. Oproti tomu výše nezaměstnanosti ani podíl domácností pobírajících sociální příspěvky obavy z trestné činnosti žádným jednoznačným způsobem neovlivňuje.

vypracoval Mgr. Jakub Holas

odpovědný řešitel výzkumu